ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№8
2025

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 352 sahifa,
1-avgust, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirli

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Doniyorov S. M. –"Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – **Doctor of Pedagogical Sciences, Professor**
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
• Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)
Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
• Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori modeli:
tizimli boshqaruv yondashuvi asosida shakllanishi....14
Abdullayeva Nafisa Shavkatovna, Maraimova Muxtabar Pulatovna

O'smirlardagi nevroz holatining psixologik xususiyatlari....20
Abduraximov Doniyor Abdusaid o'g'li

Ta'lim siyosati va o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi:
xalqaro tajriba va o'zbekistonda amaliyot taqqoslamasi....25
Ahadova Mushtariybonu Akmal qizi

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini
rivojlantirishning hozirgi holati va o'ziga xosligi 30
Beknazarova Muxlisa O'tkir qizi

Ta'lim sifatini oshirishda "Barkamol avlod" bolalar maktablarining zarurati va ahamiyati 33
Eshmuminova Oybarchin Botirovna

Bolalarda nutq kamchiliklari: etiologiya, rivojlanish dinamikasi va erta aralashuv....39
Isayeva Mushtariy Alisher qizi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kitobxonlikka o'rgatish usullari 44
Maydonova Saboxat Sadulloyevna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik vositasida badiiy adabiyot namunalariga qiziqishni
shakllantirishning o'ziga xos jihatlari....48
Mingbayeva Barno Ubaydullayevna

Pedagogical Characteristics in Enhancing Speaking Skills of Esp Learners
in English Language Classes Through Digital Technologies....52
Pardayeva Zulaykho Yusubjonovna

Nutq buzishlarida uchraydigan idrok jarayonining o'ziga xos xususiyatlari 55
Ruziyeva Guzal Shuxrat qizi

"Biologik savodxonlik" tushunchasi zamonaviy ta'lim paradigmasi kontekstida 59
Umaraliyeva Mamura Tashxodjayevna

O'qituvchi faoliyatida kasbiy madaniyatning o'rni 65
Umarova Feruzabonu Bobir qizi

Gamifikatsiyalangan jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining 11–12 yoshli o'quvchilarda
emotsional barqarorlikka amaliy ta'siri....68
Tojiyev Baxriddin Baxtiyorovich

O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari 72
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li

Media va axborot savodxonligi 21-asr pedagoglarning asosiy kompetensiyasi sifatida....76
Boypolvonov Barot Djonqobulovich

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining leksik kompetensiyasini takomillashtirishning
lingvistik va lingvometodik talqini....81
Ismoilova Zarnigor Raximjon qizi

O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari 86
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li

Pedagogik faoliyatda stress namoyon bo'lishiga ijtimoiy omillarning ta'siri 90
Jumanova Ug'iloy Sodiqjonovna

Oliy ta'lim muassasalarida nomutaxassislik yo'nalishlarida ingliz tilini o'qitishni takomillashtirish....96
Koshayeva Sansabila Kamiljanovna

Ijtimoiy-ekologik madaniyatni rivojlantirishda xalqaro tajribalar va ta'lim jarayonining o'rni....100
Mamajonova Fotimaxon O'ktamovna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati....105
Murodova Madina Karim qizi

Elektrotexnika va elektronika fanini o'qitishning zamonaviy metodlari 108
Ortiqov Mironshoh Sodiqovich

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda Blended learning texnologiyasini O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga tatbiq etish 110
Pakirdinova Sharofat Abdumutaljonovna

O'zbekistonda ta'lim sohasi bo'yicha strategik dasturlarni ishlab chiqish istiqbollari 115
Quronboyeva Mavluda Bahodirovna

Xalqaro baholash dasturlari va neyropedagogika 120
Sidiqova Yulduz Sobirovna

6-sinf o'quvchilarida matn bilan ishlash ko'nikmasini shakllantirish metodikasi 123
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi

Talabalarda pedagogik qobiliyatlarni shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati 128
Yusupov Ulug'bek Kadirovich

Adabiy ta'lim jarayonida o'quvchi ma'naviy kamolotini ta'minlashda motivatsiya uyg'otish texnologiyalarini takomillashtirish 132
F. Zaynabuddinov

Развитие поликультурной компетентности студентов в образовательной среде вуза 135
Киреева Эльвина Фларитовна

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda pedagogik xususiyatlar 140
Sanayev Gayrat Shermuxamedovich

Maktabgacha yoshdagi bolalar muloqot madaniyatini tarbiyalashning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish 144
Boybo'riyeva Saodat O'ralovna

Kattalar ta'limi texnologiyasi: muammolar, yondashuvlar va rivojlanish yo'nalishlari 148
Davletova A.

Yangi O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishning huquqiy asoslari 152
G'aniyeva Gulrux Tavakkaljon qizi

Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak o'qituvchilarni ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish . 156
Madmarova Gulchexra Qodirovna

O'lkashunoslik materiallarining oliy ta'lim jarayonida tarbiyaviy salohiyatini ochib berish 160
Mamajonov Mo'minjon

Muhandislik grafikasi darslarida o'quv faoliyatining shaxsga yo'naltirilgan innovatsion modeli 165
Mamasidikova Gulnora Muhammad qizi

Sun'iy intellektga asoslangan ta'limiy resurslarning pedagogik imkoniyatlari 169
Muhiddinov Muhriddin Nuriddin o'g'li

Ijod maktablari o'quvchilarining badiiy-ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda interfaol metodlarning ahamiyati 173
Nurmatova Shohistaxon Muhammadjonovna

Voleybolchi qizlarni tayyorlashning differensial vositalaridan foydalanish zarurligini, ularning o'yin ampluasini hisobga olgan holda aniqlash usullari 178
Odilova Feruzaxon Valijon qizi

PIRLS baholash tizimini qo'llash vositasida mustaqil o'qishga o'rgatishda IMEN texnologiyalaridan foydalanish 184
Olimjonova O'g'ilxon Abdurasul qizi

Yoshlar o'rtasida internet qaramligi va ijtimoiy izolyatsiya zamonaviy Maugli sindromining klinik ko'rinishlari 188
Polvanov Rasulbek Baxtiyarovich

Boshlang'ich maktabda o'zbek tili darslarida differensial ta'limdan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari 192
Rasulova Nozigul Abdivahid qizi

Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini takomillashtirish 196
Sharofova Nilufar Ilhom qizi

Xalqaro baholash dasturlari asosida ta'lim samaradorligini oshirishning pedagogik shart-sharoitlari (PIRLS misolida) 200
Tuxtasinova Munira Ibragimovna

Fransuz tili darslarida tabiatshunoslik atamalarini boshlang'ich sinflarda shakllantirish va o'rgatishning o'ziga xos xususiyatlari 204
Umarova Madinabonu Bahodir qizi

O'smir psixologik salomatligini barqarorlashtirishda art-terapiyadan foydalanishning imkoniyatlari 208
Yusupxodjayeva Umida Baxodir qizi

Nofillologlarni (filolog bo'lmaganlarni) kasbiy aloqa madaniyatiga o'rgatish maqsadida zamonaviy ingliz tilining lingvometodik tahlili 214
Zarina Itolmasova

Forsayt va qaror qabul qilishni bog'lovchi kognitiv komponentlar............219
Hasanova Sumanbar Hamroqulovna

Разработка и внедрение виртуальных лабораторных работ по биохимии для студентов фармацевтических факультетов............222
Мамадалиева Зарина

Abduqodir Shakuriyning ta'lim va tarbiya haqidagi umumiy qarash va g'oyalari: chuqur tahlil 226
Ashurova Dilrabo Isroil qizi

Bo'lajak pedagoglarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish tizimi ..230
Jakbarova Zarifaxon Solijon qizi

Badiiy-estetik qobiliyat tuzilmasi va uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar............233
G. S. Kaxarova

Umumta'lim maktablarida informatika o'qitish asosida ta'limni raqamlashtirishning metodologik asoslari...236
Mamajanov Rakhmatilla Yakubjanovich

Shaxsda ma'naviy intellektni rivojlanishiga qadriyatlar yo'nalganligining ta'siri............240
Mirxoliqova Charos Xabibullayevna

O'qituvchilarning sun'iy intellekt bo'yicha kompetentligini rivojlantirishda metodik yondashuv 244
Najmetdinova Nargiza Sayfetdinovna

Ismlarning ma'noliligi va ularni o'qitishda lingvopedagogik yondashuvlar............252
Sanakulov Zayniddin Ibodullayevich

Fitnes-aerobika mashqlaridan foydalangan holda sog'lomlashtirish mashg'ulotlari uslubiyati............258
Shaxriddinova Laylo Nurxonovna

Raqamli ta'lim texnologiyalarining didaktik va "learning analytics"ning nazariy asoslari 262
Sulaymanov Zulqaynar Rajabali o'g'li

Esse yozishni o'rgatishda zamonaviy metodlar............268
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi

Iqtisodiy matnlar tarjimasini o'rgatishda raqamli simulyatsiya va virtual reallik (VR) texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari............272
Xujanazarova Nozima Omonjonovna

Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning ilmiy metodologik asoslari 275
Axmedov Nodir Sadir o'g'li

Talaba-yoshlarda qo'shiq ijrochilik san'atini shakllantirishning zamonaviy pedagogik xususiyatlari: ta'lim islohotlari kontekstida yondashuv............279
Begisbay Temirbayev

Xorijiy davlatlarda biologiya o'qituvchilarini tayyorlash tajribasi va uni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari............283
Hayitov Abdirasul Eshdavlatovich

Texnika oliy ta'lim muassasalari talabalariga umumiy fizika kursini o'qitishda virtual labaratoriyalarning ahamiyati............286
Abdurakibov Akmal Abdugaparovich

Ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchilarining gapirish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishda yangi – "instruksional texnologiya" va sun'iy intellektga tayanib o'qitish metodologiyasi............290
Abrorxo'ja Muminxo'jayev Muksumxodjayevich

Jaloliddin Rumiy fikrlarining hozirgi yoshlarga ta'siri 296
Allayarov Doniyor Islom o'g'li

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish............298
Aygul Aralbayevna Urazimbetova

Sud psixologik ekspertizasida travmatik tajriba (PTSD) fonida emotsional reaksiya va ko'rsatma sifati o'rtasidagi bog'liqlik............301
Dehqonboyev Shohjahon Oybek o'g'li

Boshlang'ich ta'limda 4 "K" kompetensiyalarini rivojlantirishdagi muhim dolzarbliklar 307
Idiyeva Gulchehra Izomovna

Bikaryer oilalarda gender rollar integratsiyasi jarayonidagi psixologik omillar...311
Ishboboyeva Gulbarchin Rustam qizi

Talabalar mustaqil ta'limini tashkil etishda sun'iy intellekt texnologiyalarida foydalanish muammolari va yechimlari..315
Karshiyeva Dilnoza Utkirjonovna

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning metakognitiv ko'nikmalarini shakllantirishda reflektiv yondashuv 319
Laylo Baxtiyor qizi Axmedova

1939-1945-yillarda O'zbekiston hududida qishloq xo'jaligidagi paxtachilik va oziq-ovqat muammolari 323
Mutallibjonov Boburmirzo Muzaffarovich

Oliy ta'lim muassasalari talabalarining tajriba oxiri jismoniy tayyorgarligi darajasi dinamikasi 328
Samadov Sardor Sodiqovich

O'zbekiston umumta'lim maktablarida mazmun va til integratsiyalashgan o'qitish (CLIL) yondashuvining pedagogik va amaliy imkoniyatlari..335
Tursunaliyeva Muattar Alisher qizi

O'rta maktab 11-sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishda turli metodlarning o'rni 340
Xamzayeva Ruxshona Abdusamadovna

Umumta'lim maktablardagi ingliz tili o'quv darsliklari tahlili 344
Xiloldinova Zulayho

Ingliz klassik adabiyoti orqali talabalar ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirishning innovatsion yondashuvlari..348
Ziyotov Farruh Saodilla o'g'li

MAKTAB TA'LIMI SCHOOL EDUCATION ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

O'RTA MAKTAB 11-SINF O'QUVCHILARINING LUG'AT BOYLIGINI OSHIRISHDA TURLI METODLARNING O'RNI

Xamzayeva Ruxshona Abdusamadovna
Surxondaryo viloyati Oltinsoy tumani
12-maktab ingliz tili o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'rta maktab 11-sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishda turli metodlarning o'rniga bag'ishlangan. Ishda lug'at boyligi tushunchasining nazariy asoslari yoritilgan, an'anaviy va innovatsion metodlar tahlil qilingan hamda ularning samaradorligi aniqlangan. Tadqiqot natijalari innovatsion metodlar o'quvchilarning lug'at boyligini kengaytirishda samarali ekanini ko'rsatdi. Ish amaliy tavsiyalar bilan yakunlangan.

Kalit so'zlar: lug'at boyligi, usullar, innovatsion texnologiyalar, tajriba-sinov, o'rta maktab.

Abstract: This article is devoted to the role of various methods in expanding the vocabulary of 11th-grade secondary school students. The work reveals the theoretical foundations of the concept of vocabulary, analyzes traditional and innovative methods, and determines their effectiveness. The results of the study showed that innovative methods are effective in expanding students' vocabulary. The article ends with practical recommendations.

Key words: vocabulary, methods, innovative technologies, experiment, secondary school.

Аннотация: Данная статья посвящена роли различных методов в расширении словарного запаса учащихся 11-х классов средней школы. В работе раскрыты теоретические основы понятия словарного запаса, проанализированы традиционные и инновационные методы, а также определена их эффективность. Результаты исследования показали, что инновационные методы являются эффективными в расширении словарного запаса учащихся. Статья завершается практическими рекомендациями.

Ключевые слова: словарный запас, методы, инновационные технологии, эксперимент, средняя школа.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va axborot texnologiyalari davrida o'quvchilarning til boyligini rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim vazifalaridan biridir. Ayniqsa, o'rta maktab 11-sinf o'quvchilari hayotining muhim bosqichida – oliy ta'limga tayyorgarlik davrida lug'at boyligi ularning o'z fikrini aniq va to'g'ri ifodalash, matnlarni to'g'ri tushunish va yozma hamda og'zaki nutqda samarali muloqot qilish qobiliyatini belgilaydi.

Tilshunoslik va metodika sohasidagi ko'plab tadqiqotlar lug'at boyligini oshirishning samarali metodlarini izlash, ayniqsa o'rta maktab bosqichida, dolzarb ekanini ta'kidlaydi (Azizov, 2021; G'ulomov, 2020; Sodiqova, 2019; Jo'rayev, 2018; Norqulova, 2017). Zamonaviy ta'limda innovatsion texnologiyalar, interaktiv metodlar va axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish o'quvchilarning lug'at boyligini kengaytirishda yuqori natijalar beradi.

Lug'at boyligi – bu shaxsning nutqida faol va passiv ishlatiladigan so'zlar, so'z birikmalari, iboralar va terminlar majmuidir. Tilshunoslikda lug'at boyligi ikki asosiy turga bo'linadi:

1. **Faol lug'at** – inson nutqida muntazam ishlatiladigan so'zlar yig'indisi;
2. **Passiv lug'at** – odam tushunadigan, ammo tez-tez ishlatmaydigan so'zlar to'plami (Sodiqova, 2019).

O'quvchilarning lug'at boyligini kengaytirish til o'rganish jarayonida asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki boy lug'at zaxirasiga ega bo'lgan o'quvchi o'z fikrini aniq ifodalay oladi, murakkab matnlarni tushunadi va ijodiy yozuv ishlarida muvaffaqiyatli bo'ladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Lug'at boyligini oshirish masalasi tilshunoslik, pedagogika va psixologiya fanlarida keng o'rganilgan. Vigotskiy L.S. o'quvchilarning nutqiy rivojlanishi ularning ijtimoiy muhitdagi faol muloqotiga bog'liqligini ta'kidlaydi. A. G'ulomov lug'at boyligini oshirish jarayonida so'zning semantik tuzilmasini tahlil qilish, sinonim va antonimlarni aniqlash metodlarini samarali deb hisoblaydi. J. Piaget yosh xususiyatlariga ko'ra so'z boyligining o'sish dinamikasini tadqiq qilgan va yuqori sinflarda mantiqiy tushunchalarga oid so'zlar tezroq o'zlashtirilishini isbotlagan. Zamonaviy xorijiy va mahalliy metodistlar esa interaktiv metodlar, multimedia va AKT vositalarining lug'at boyligini kengaytirishdagi ahamiyatini qayd etishadi (Azizov, 2021; Sodiqova, 2019; Jo'rayev, 2018; Norqulova, 2017; Harmer, 2024; Nation, 2023; Thornbury, 2024; Schmitt, 2025; Brown, 2024).

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Quyidagi jadval turli metodlar bo'yicha ilmiy izlanishlarning asosiy xulosalarini ko'rsatadi:

Tadqiqotchi	Yil	Tavsiya etilgan metodlar	Asosiy xulosa
A. G'ulomov	2005	Matn ustida ishlash, sinonim-antonym tahlili	So'z ma'nosini chuqur anglash lug'at boyligini oshiradi
L.S. Vigotskiy	1934	Faol muloqot orqali o'rganish	Ijtimoiy muhit va suhbat lug'atni tez kengaytiradi
O. Sh. Ortiqova	2018	Multimedia, AKT asosida o'qitish	Vizual va audio materiallar yangi so'zlarni mustahkamlaydi
N. To'xlieva	2020	Interaktiv o'yinlar, guruhli ishlash	O'yin shaklidagi topshiriqlar motivatsiyani oshiradi

TAHLIL VA NATIJALAR

Psixolingvistik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, lug'at boyligi o'quvchining tafakkur darajasi, umumiy bilim doirasi va muloqot madaniyati bilan bevosita bog'liqdir. Shuning uchun ta'lim jarayonida lug'at boyligini oshirish faqat filologiya fanlarida emas, balki barcha fanlar bo'yicha o'qitish strategiyasining ajralmas qismiga aylanishi kerak.

11-sinf o'quvchilari o'smirlik davridan yoshlik davriga o'tish bosqichida bo'lib, ularning tafakkuri abstrakt, mantiqiy va tahliliy xarakterga ega bo'la boshlaydi. Bu yoshdagi o'quvchilar:

- Murakkab, mantiqiy bog'langan matnlarni o'zlashtira oladi;
- So'zlarning ko'p ma'noliligini tushunadi;
- Tilning uslubiy vositalaridan foydalanishga qiziqadi;
- Mustaqil izlanish va o'z fikrini asoslashga intiladi.

Psixolingvistik jihatdan, 11-sinf o'quvchilarining eslab qolish imkoniyatlari yuqori bo'lib, ular yangi so'zlarni tez o'zlashtiradi, ammo ularni faol lug'atga kiritish uchun muntazam amaliy mashqlar zarur.

Pedagogik nuqtayi nazardan, lug'at boyligini oshirish jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat:

1. Tanish bosqichi – yangi so'z bilan tanishish (izoh, tarjima, kontekstda ko'rish).
2. O'zlashtirish bosqichi – so'zni takrorlash, misollarda ishlatish.
3. Faollashtirish bosqichi – yangi so'zni yozma va og'zaki nutqda muntazam qo'llash (Jo'rayev, 2018; Norqulova, 2017).

Metodik yondashuvlarda esa o'quvchilarning faolligini oshiruvchi interaktiv metodlar (rol o'ynash, debat, "aqliy hujum", klaster tuzish) samarali deb hisoblanadi. Shunday qilib, nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, lug'at boyligini oshirish o'quvchilarning nutq madaniyati va tafakkurini rivojlantirishda muhim omildir. 11-sinf bosqichida metodlarni tanlashda ularning yosh psixologiyasi, mantiqiy tafakkur darajasi va qiziqishlari inobatga olinishi lozim. An'anaviy metodlar bilan bir qatorda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash natijani sezilarli oshiradi.

An'anaviy metodlar o'quv jarayonida uzoq yillardan buyon qo'llanib kelinadi va ular ko'p hollarda o'qituvchi faoliyatiga asoslanadi. Lug'at boyligini oshirishda an'anaviy metodlarning asosiy turlari quyidagilardir:

1. Matn ustida ishlash – matndagi yangi so'zlarni ajratib olish, izoh berish, sinonim va antonimlarni topish.
2. Lug'at daftarini yuritish – yangi so'zlarni yozib borish, ularning ma'nosini va qo'llanishini misollar bilan mustahkamlash.
3. Tarjima mashqlari – matn yoki gaplarni bir tildan ikkinchisiga tarjima qilish orqali lug'atni faollashtirish.
4. Talaffuz mashqlari – yangi so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish va ularni og'zaki nutqda qo'llash (Azizov, 2021; Sodiqova, 2019).

Bu metodlar o‘quvchilar uchun qulay bo‘lib, ularning so‘z boyligini asta-sekin kengaytiradi. Ammo ular ba’zan o‘quvchida qiziqish yetarli bo‘lmaganda samaradorlikni yo‘qotadi.

Innovatsion metodlar XXI asrda ta’lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) keng qo‘llanilmoqda. Lug‘at boyligini oshirishda innovatsion metodlar quyidagicha tasniflanadi:

1. Multimedia vositalari – audio, video, animatsiya va interaktiv ilovalar yordamida so‘zlarni o‘rganish.
2. Onlayn platformalar (Quizlet, Wordwall, Kahoot) – so‘zlarni o‘yin tarzida o‘zlashtirish.
3. Interaktiv metodlar – debat, rol o‘ynash, klaster tuzish, “aqliy hujum”.
4. Mobil ilovalar – Duolingo, Memrise kabi dasturlar orqali muntazam mashq qilish (Harmer, 2024; Nation, 2023; Thornbury, 2024; Schmitt, 2025; Brown, 2024).

Innovatsion metodlar o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlaydi, motivatsiyani oshiradi va yangi so‘zlarni tezroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

Qiyosiy tahlil

Turli metodlarning samaradorligi: Tadqiqot davomida 11-sinf o‘quvchilarining lug‘at boyligini oshirishda an’anaviy va innovatsion metodlar samaradorligi taqqoslandi. Tajriba-sinov ishlari 2 guruhda olib borildi:

- Nazorat guruhi – faqat an’anaviy metodlardan foydalandi;
- Tajriba guruhi – innovatsion metodlardan foydalandi.

Quyidagi jadval tajriba natijalarini ko‘rsatadi (Tadqiqot Surxondaryo viloyati Oltinsoy tumani № 12 umumta’lim maktabining 11-sinflarida o‘tkazildi):

Guruh	Boshlang‘ich lug‘at hajmi (so‘z)	2 oy ichida qo‘shimcha o‘zlashtirilgan so‘zlar	O‘sish foizi
Nazorat guruhi	1150	180	15.6%
Tajriba guruhi	1140	350	30.7%

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, faqat an’anaviy yoki faqat innovatsion metodlardan foydalanish cheklangan natija beradi. Eng samarali yondashuv – bu metodlarni uyg‘unlashtirish, ya’ni dars jarayonida matn ustida ishlash, lug‘at daftarini yuritish kabi klassik usullarni multimedia, onlayn o‘yinlar va mobil ilovalar bilan birga qo‘llashdir. Bunday integratsiyalashgan yondashuv o‘quvchilarda:

- Yangi so‘zlarni tez eslab qolish;
- So‘zlarni turli kontekstlarda ishlatish;
- Muloqot jarayonida faol qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Shunday qilib, lug‘at boyligini oshirishning an’anaviy va innovatsion metodlari tahlil qilindi. Innovatsion metodlar o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va lug‘atni tezroq o‘zlashtirish imkonini beradi, biroq an’anaviy metodlar bilan uyg‘unlashtirilganda yanada yuqori samaraga erishiladi.

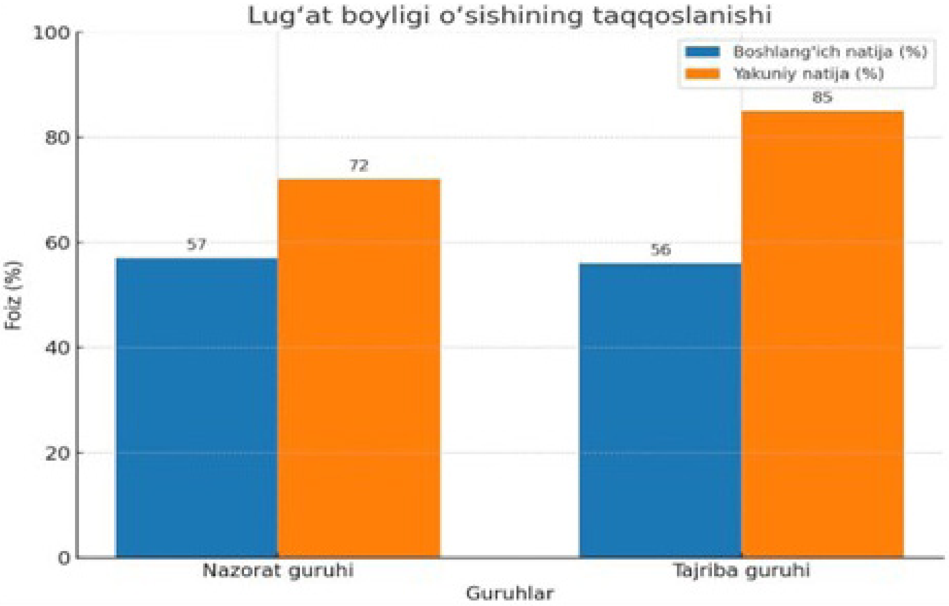

Grafik tahlil: bu grafik tajriba va nazorat guruhlari o'rtasidagi lug'at boyligi o'sishini aniq ko'rsatadi.

Izoh: Grafikdan ko'rinib turibdiki, innovatsion metodlar qo'llangan tajriba guruhida lug'at boyligi o'sishi nazorat guruhiga nisbatan qariyb ikki baravar yuqori bo'ldi.

Tajriba shuni ko'rsatdiki:

- innovatsion metodlar (multimedia, onlayn platformalar, o'yinlar) o'quvchilar motivatsiyasini oshirdi;
- guruhli ishlash jarayonida o'quvchilar faol ishtirok etdi, yangi so'zlarni tezroq eslab qoldi;
- an'anaviy metodlar so'zlarni puxta o'zlashtirishga yordam berdi, ammo motivatsiya darajasi past bo'ldi;
- eng yaxshi natija metodlarni uyg'unlashtirganda erishildi.

Shunday qilib, amaliy tadqiqot natijalari lug'at boyligini oshirishda metod tanlash muhimligini ko'rsatdi. Innovatsion metodlar samaradorligi yuqori bo'lib, ularni an'anaviy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish eng yaxshi natija beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqotlar va tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Lug'at boyligi – o'quvchining til kompetensiyasini belgilovchi asosiy omil bo'lib, uning kengligi muloqot madaniyati va bilim darajasiga bevosita ta'sir qiladi.
2. 11-sinf o'quvchilari psixolingvistik jihatdan yangi so'zlarni tez o'zlashtira oladi, ammo ularni faol nutqqa kiritish uchun muntazam amaliy mashqlar zarur.
3. An'anaviy metodlar (matn ustida ishlash, lug'at daftarini yuritish, tarjima mashqlari) so'zlarni puxta o'zlashtirishga xizmat qiladi, biroq o'quvchilarning motivatsiyasini yetarli darajada oshirmaydi.
4. Innovatsion metodlar (multimedia vositalari, onlayn platformalar, interaktiv o'yinlar) o'quvchilar qiziqishini kuchaytiradi va lug'at boyligini tez kengaytiradi.
5. Tajriba-sinov ishlari natijasida innovatsion metodlar qo'llangan guruhda lug'at boyligi o'sishi an'anaviy metodlar qo'llangan guruhga nisbatan deyarli ikki baravar yuqori bo'ldi. Shuningdek, eng yuqori natijaga metodlarni uyg'unlashtirish orqali erishish mumkin.

Takliflar

1. O'rta maktab o'qituvchilari lug'at boyligini oshirishda an'anaviy va innovatsion metodlarni birgalikda qo'llashlari lozim.
2. Har bir mavzu bo'yicha yangi so'zlarni o'zlashtirish uchun vizual materiallar (slayd, video, rasmlar) tayyorlash tavsiya etiladi.
3. Onlayn platformalar (Quizlet, Kahoot, Wordwall) orqali so'zlarni o'yin tarzida mustahkamlash samarali natija beradi.
4. O'quvchilarni mustaqil so'z izlash va qo'llashga undash uchun loyiha ishlari va rol o'ynash metodlaridan foydalanish kerak.
5. Har oyda o'quvchilarning lug'at boyligini o'lchash uchun diagnostik testlar o'tkazish foydali.
6. O'quvchilarning uy vazifasida mobil ilovalar yordamida yangi so'zlarni takrorlash va mashq qilishga sharoit yaratish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Azizov, O. va boshq. O'zbek tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.
2. G'ulomov, A., Mavlonova, U. Pedagogika. – Toshkent: Fan, 2020.
3. Sodiqova, N. Til o'rgatishning innovatsion usullari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
4. Jo'rayev, M. Lingvodidaktika asoslari. – Toshkent: Universitet, 2018.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti. – Toshkent, 2022.
6. Norqulova, Z. O'zbek tilida lug'at boyligini shakllantirish metodlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
7. Harmer, J. The Practice of English Language Teaching. – London: Pearson Education, 2024.
8. Nation, I.S.P. Learning Vocabulary in Another Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2023.
9. Thornbury, S. How to Teach Vocabulary. – Harlow: Pearson Education Limited, 2024.
10. Schmitt, N. Vocabulary in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2025.
11. Brown, H. D. Principles of Language Learning and Teaching. – New York: Pearson Education, 2024.
12. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi rasmiy sayti – https://www.uzedu.uz
13. Cambridge Assessment English – https://www.cambridgeenglish.org

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02	Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07	Ta'limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №8

© Materiallar koʻchirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida koʻrsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi boʻyicha roʻyxatdan oʻtkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.